

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

СОКУРЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 343.9

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОТИДІЯ
ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Науково-дослідному інституті публічного права.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Литвинов Олексій Миколайович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, завідувач кафедри
кримінального права і кримінології
факультету № 1.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник
Мозоль Станіслав Анатолійович,
Національна академія внутрішніх
справ, доцент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права;

кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник
Колодяжний Максим Геннадійович,
Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса, завідувач відділу
кримінологічних досліджень.

Захист відбудеться 26 жовтня 2019 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.03 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27).

Автореферат розісланий 23 вересня 2019 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Д. Ю. Кондратов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до статті 3 Конституції України людина є найвищою соціальною цінністю. І це – не просто декларація про наміри, а базовий засновок Української держави, вихідна засада суспільного договору, що утворює ціннісно-сміслову ядро всього публічного управління й життєдіяльності в цілому, визначає їх ліберально-гуманістичну сутність. Однак переведення сутності з категорій екзистенції до онтологічного зрізу, з чуттєвого виміру до конкретної практики вимагає послідовної розбудови системи відповідного соціального мислення та комунікації, діяльності. Чималу роль у цьому процесі відіграють інститути фізичної культури та спорту.

Згідно з настановами Державної соціальної цільової програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 р. № 115, належний розвиток фізичної культури і спорту є важливими факторами не лише здорового способу життя та профілактики захворювань, а й формування гуманістичних цінностей, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, сприяння досягненню її фізичної та духовної досконалості, виявлення й формування патріотичних почуттів у громадян і позитивного іміджу держави у світовому співтоваристві. Натомість дисфункції інститутів фізичної культури та спорту, в тому числі й зокрема кримінальні, розмивають фундамент соціальності державної організації, елімінують з неї гуманістичну практику та посилюють ефекти аномії, соціальної дезорганізації. І це – проблема не лише України.

Злочинність у сфері фізичної культури та спорту є одним із найбільш наочних маніфестів постмодерної культури загалом. У ній виражається вся парадоксальність симулятивності сучасного світоустрою, коли на тлі демократично-правового дискурсу та його засобами практично заперечується його онтологічна основа. Цей вид злочинності, таким чином, є цілком закономірним породженням свого часу – часу конс'юмерності та маргіналізованості суспільств, вульгаризованого прагматизму. Отже, на протидію злочинності у сфері фізичної культури та спорту є гострий соціальний запит як запит на повернення зв'язків між цінностями, діяльністю, дійсністю, на повернення, зрештою, людини до самої себе. Водночас наявні кримінально-превентивні узвичаєння не задовольняють цей запит і вимагають належної наукової ревізії й удосконалення.

Згадані вище обставини у своїй сукупності засвідчують актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Теоретичним дослідженням проблем протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту приділяли увагу такі вчені, як О. М. Бандурка, А. П. Алексєєва, О. С. Бондаренко, Г. Ю. Бордюгова, Ю. В. Гродецький, А. О. Данилевський, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, М. П. Клеймьонов, О. В. Кошовий, С. Г. Кулик, І. І. Кучерявий, О. М. Литвинов, С. А. Мозоль, Ф. О. Неміч, Ю. В. Орлов, Д. О. Пилипенко, А. І. Пуцев, С. В. Рябчук, А. В. Савченко, В. В. Сарасв, О. В. Семенюк, М. В. Спірєв, Д. О. Ченіга, Ю. Є. Щербак та інші науковці. На монографічному рівні кримінально-правові аспекти цієї проблематики розглядалися у дисертації О. І. Петренка «Кримінальна відповідальність за спонукання неповнолітніх

до застосування допінгу» (2006 р.). Визнаючи наявний теоретичний доробок вагомим і значущим для науки та превентивної практики, слід, тим не менш, визнати також і те, що він сформувався головним чином в орбіті кримінально-правових проблем, однак і досі залишаються не розробленими питання щодо феномену, сучасного стану й детермінації злочинності у сфері фізичної культури та спорту й системних засад протидії їй відтворенню.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015), Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України № 1000/2011), Плану заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. (Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2012 р. № 767), Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року (Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 р. № 115), Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16.03.2015 р. № 275).

Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права від 02.10.2015 р. (протокол № 4).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є надання кримінологічної характеристики злочинності у сфері фізичної культури та спорту й розроблення на цій основі системи наукових рекомендацій і пропозицій щодо протидії їй відтворенню в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- охарактеризувати злочинність у сфері фізичної культури та спорту як об'єкт кримінологічного аналізу;
- установити й описати кількісні та якісні показники злочинності у сфері фізичної культури та спорту;
- дати характеристику особам, які вчиняють злочини у сфері фізичної культури та спорту;
- виявити, дати опис і пояснення основним соціально-економічним факторам злочинності у сфері фізичної культури та спорту;
- дослідити культурно-психологічні фактори злочинності у сфері фізичної культури та спорту;
- охарактеризувати правові фактори злочинності у сфері фізичної культури та спорту;
- установити, описати та пояснити організаційно-управлінські фактори злочинності у сфері фізичної культури та спорту;
- визначити перспективні загальносоціальні заходи протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту;
- розробити рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері протидії кримінальним

посяганням на гуманітарні засади соціального розвитку.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика та протидія злочинності у сфері фізичної культури та спорту.

Методи дослідження. Методологію дисертації представлено поєднанням філософських, загальнонаукових і спеціально-кримінологічних методів дослідження. Філософський рівень пізнання спирається на закони й категорії діалектичного детермінізму. Закони всезагального універсального зв'язку та діалектичної суперечності були застосовані під час характеристики детермінант злочинності у сфері фізичної культури та спорту для інтерпретації окремих фактів та обставин соціальної дійсності з урахуванням загальноцивілізаційного контексту культури постмодерну (підрозділи 2.1, 2.2). Принципи історизму використано для пояснення обставин формування економічних факторів цієї злочинності (підрозділ 2.1), принцип системності – для формування загальної композиції дослідження, характеристики феномену та стану злочинності у сфері фізичної культури та спорту (підрозділи 1.1–1.3) й комплексу кримінально-превентивних заходів (підрозділи 3.1, 3.2), а також для виявлення та опису правових криміногенних факторів (підрозділ 2.2).

Серед загальнонаукових методів було застосовано аналіз, синтез, індукцію, порівняння й моделювання – для встановлення та пояснення стану злочинності у сфері фізичної культури та спорту (підрозділ 1.2) та розробки заходів протидії злочинності (підрозділи 3.1, 3.2), а метод типології – для характеристики особи злочинця (підрозділ 1.3),

На спеціально-кримінологічному рівні було застосовано метод статистичного спостереження – для формування інформаційної моделі злочинності у сфері фізичної культури та спорту (підрозділ 1.2); опитування й експертні оцінки – для виявлення рівня латентності цього виду злочинності та окремих детермінант (підрозділи 2.2, 2.3); контент-аналізу – під час опрацювання судових рішень у справах про злочини у сфері фізичної культури та спорту й опрацювання матеріалів ЗМІ та архівних кримінальних проваджень (підрозділи 1.1–1.3, 2.1, 2.2, 3.1–3.2); герменевтичний метод – для тлумачення норм права, виявлення правових криміногенних факторів і розробки рекомендації щодо їх усунення (підрозділи 1.1, 2.2, 3.2).

Емпіричну базу дослідження склали 210 вироків у провадженнях про злочини, передбачені статтями 191, 364, 368 КК України, – у справах і провадженнях про злочини у сфері фізичної культури та спорту; дані державної статистичної звітності – матеріали Міністерства внутрішніх справ України та Генеральної прокуратури України; довідкова інформація Міністерства молоді та спорту й Національного антидопінгового центру України; результати опитування 125 слідчих із відповідних підрозділів ГУНП у Дніпропетровській, Київській, Львівській, Одеській та Харківській областях, експертні оцінки 82 професійних спортсменів з великого футболу, пауерліфтингу, важкої та легкої атлетики й веслування, 43 представників органів управління 27 професійних футбольних спортивних клубів, а також 8 обласних федерацій баскетболу, 5 обласних організацій федерацій з пауерліфтингу, 3 обласних федерацій веслування на каное та байдарках, 85 експертів із числа працюючих і колишніх працівників управління фізичної культури та спорту обласних державних адміністрацій у Київській, Львівській, Одеській, Харківській і Херсонській областях, а також профільних підрозділів (департаментів, управлінь) міських рад обласних

центрів; 110 повідомлень у засобах масової інформації про вчинення злочинів у сфері фізичної культури та спорту.

Правовою основою дослідження є Конституція України, нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства молоді та спорту України тощо.

Наукова новизна отриманих результатів. Уперше в Україні на дисертаційному рівні розроблено кримінологічні засади протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту на основі її комплексної кримінологічної характеристики. Основні положення, які складають новизну дослідження, полягають в тому, що:

вперше:

- сформовано кримінологічну модель злочинності у сфері фізичної культури та спорту, яка охоплює систему відомостей про стан кримінальних феноменів та епіфеноменів цієї сфери й відображає збереження їх високого рівня, а також латентності, яка перевищує 99 %, несприятливої динаміки, складної структури, що вирізняється домінуванням корупції, беттінгу та грального бізнесу;

- здійснено типологію осіб, які вчиняють злочини у сфері фізичної культури та спорту, у підґрунтя якої покладено три критерії: провідний мотив, характер злочинної діяльності, глибина та стійкість антисуспільної спрямованості особистості; виділено й охарактеризовано 11 кримінологічних типів таких осіб і 18 підтипів, що їм відповідають;

- розроблено систему стратегічних установок (на мислення, на гуманізм, на самообмеження, на інновації та розвиток) та орієнтацій загальносоціальної протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту, серед яких: примат відповідальної особистої свободи на засадах розвиненої системи національної безпеки; визнання глибокої аномії українського суспільства; функціональне й інституційне підкорення соціальної комунікації та діяльності (в тому числі й правоохоронної) інтелектуальному мисленню;

удосконалено:

- розуміння злочинності у сфері фізичної культури та спорту як масового, відносно стійкого, історично мінливого соціально-правового феномену, що полягає у неправомірному використанні цільового ресурсу для розвитку фізкультури та спорту, впливі на результати спортивних змагань, а також використанні соціальних інститутів фізичної культури та спорту, їх суб'єктів, інфраструктури та наративів для вчинення інших злочинів;

- наукове бачення культурно-психологічних факторів злочинності у сфері фізичної культури та спорту, серед яких виокремлено й охарактеризовано два функціональні сегменти (управлінський і загальносоціальний) та чотири групи базових криміногенних чинників: конс'юмеризм, дегуманізація спорту, аномія та стан соціального неадеквату;

- наукові положення про комплекс концептуальних заходів загальносоціальної протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту, що охоплює: 1) інституційне завершення ліберально-демократичного, посткомуністичного

транзиту; 2) стимуляцію національної пам'яті: встановлення та поширення історичної правди, розвінчування соціальних міфів тощо; 3) розширення автономії недержавних суб'єктів управління фізичною культурою та спортом; 4) розбудову системи державного, муніципального, громадського та змішаного фінансування діяльності спортивних клубів і фізкультурно-оздоровчих товариств;

– знання про правові фактори злочинності у сфері фізичної культури та спорту, весь масив яких згруповано у два блоки: 1) криміногенні положення спеціально-галузевих регулятивних нормативно-правових актів (неузгодженість, безсистемність, нормативно-правової бази, дублювання повноважень окремих суб'єктів, їх дискреційність тощо); 2) криміногенні положення закону про кримінальну відповідальність за злочини у сфері фізичної культури та спорту – недоліки конструювання складів злочинів, передбачених статтями 323 та 369-3 КК України;

– наукове розуміння організаційно-управлінських факторів злочинності у сфері фізичної культури та спорту, основними з яких є профанація й імітація на всіх рівнях державного та муніципального управління діяльності, спрямованої як на задоволення потреб населення у розширенні можливостей зайняття фізичною культурою та спортом і потреб професійних спортивних структур, так і на стимулювання цих потреб, а також слабкий контроль за діяльністю управлінських суб'єктів, відсутність пріоритетів і спеціалізації щодо протидії злочинності у цій сфері правоохоронними органами;

– підходи до здійснення індивідуальних заходів протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту, сконцентровані як на особистості (рання, безпосередня та посткримінальна профілактика), так і на факторах мікросоціального середовища й типових криміногенних ситуаціях, пов'язаних із впливом неформальних груп (серед спортсменів) антисуспільної спрямованості, негативного тренерського впливу та доступності допінгу;

дістали подальшого розвитку:

– знання про роль злочинності у сфері фізичної культури та спорту в механізмі криміногенної самодетермінації: руйнуючи, фальсифікуючи справжні соціально-ціннісні та смислові начала інститутів фізичної культури та спорту злочинність, що відтворюється в їх осередках, пригнічує їх функціональну здатність як до сублімації агресивної соціальної енергетики, так і до послаблення соціально консолідуючих зв'язків;

– наукове уявлення про соціально-економічні фактори злочинності у сфері фізичної культури та спорту, видами яких є такі: 1) надмірна повільність і непослідовність економічних реформ, генеральна тенденція до тінізації економіки; 2) переважання психології виживання над психологією розвитку; 3) недостатнє фінансування професійного спорту; 4) недостатнє фінансування інструментів ранньої та безпосередньої превенції «допінгового» шахрайства та кримінального беттінгу;

– положення про спеціально-кримінологічні заходи протидії корупційній злочинності у сфері фізичної культури та спорту на засадах посилення громадського контролю, спеціалізації правоохоронної діяльності, вдосконалення кримінально-правового регулювання (серед іншого і через легалізацію ігрового бізнесу в частині букмекерської діяльності щодо прийняття ставок на спорт) і міжнародної співпраці; розроблено пропозиції щодо вдосконалення заходів протидії спонуканню

неповнолітніх до застосування допінгу через ухвалення Національних антидопінгових правил, Антидопінгової програми Національного антидопінгового центру України тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться у дисертації, можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки наукових положень про детермінацію злочинності у сфері фізичної культури та спорту, оптимальну конструкцію та зміст системи протидії її відтворенню (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність Кримінологічної асоціації України від 16 серпня 2019 р.);

- у правотворчості – для надання пропозицій щодо вдосконалення положень КК України й законів України «Про заборону грального бізнесу в Україні», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», кримінологічного забезпечення відомчої нормотворчості МВС і Національної поліції;

- у правозастосовній діяльності – для надання пропозицій щодо вдосконалення діяльності підрозділів департаментів захисту економіки та протидії наркозлочинності Національної поліції, прокуратури й Міністерства молоді та спорту щодо запобігання неправомірному впливу на результати офіційних спортивних змагань, спонуканню неповнолітніх до застосуванню допінгу й інших злочинів у сфері фізичної культури та спорту;

- в освітньому процесі – під час викладання курсу «Кримінологія», «Кримінальне право України» та похідних від них спеціальних курсів у юридичних закладах вищої освіти й на факультетах, а також для написання монографій, підручників і посібників (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 20 серпня 2019 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, а також були оприлюднені на двох науково-практичних конференціях: «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Запоріжжя, 22–23 червня 2018 р.) та «Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави» (м. Харків, 14 червня 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у семи наукових працях, у тому числі в чотирьох наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одній статті, опублікованій у науковому виданні іноземної держави, та двох тезах наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації визначаються метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Робота складається з анотації, вступу та трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і трьох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, з яких основний текст займає 194 сторінки, список використаних джерел (203 найменування) – 23 сторінки, додатки – 6 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається її зв'язок з планами наукових досліджень та описується рівень наукової розробленості, визначаються об'єкт, предмет, мета й завдання дослідження, його методологія, основні складові наукової новизни та відомості про їх апробацію.

Розділ 1 «Феномен злочинності у сфері фізичної культури і спорту» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Злочинність у сфері фізичної культури і спорту як об'єкт кримінологічного аналізу»* встановлено, що особливості феномену злочинності у сфері фізичної культури та спорту зумовлюються як актуальними кримінальними проявами, так і перспективними соціально деструктивними властивостями, що визначають її вагомую роль у механізмі криміногенної самодетермінації. Доведено, що ця роль визначається трьома чинниками. По-перше, фізична культура та спорт є інституціоналізованими, соціально внормованими формами прояву агресивної енергії, групової сублімації агресивно-енергетичного потенціалу в соціально прийнятне русло. Порушення функції сублімування вивільняє агресію, що розтікається іншими, не призначеними для цього каналами соціальної комунікації, завдаючи їм шкоди у вигляді насильницької злочинності. По-друге, нормальне функціонування спорту виконує важливу соціально консолідуючу, в тому числі й політичну функцію. Феномен «уболівальництва» є породженням дії потреби у приналежності й самоактуалізації. Тому спорт виявляється ще й специфічним комунікативним полем, що сприяє об'єднанню індивідумів, налагодженню соціального діалогу, від якості якого не в останню чергу залежить питання виживання аномійного суспільства в межах кордонів єдиної держави. Руйнація цього поля комунікації та консолідації загострює соціальні суперечності, дезінтеграцію й аномію. По-третє, на індивідуальному рівні зайняття фізичною культурою та спортом є фактором поєднання тілесного й духовного, особистого саморозвитку як чинника позитивної соціалізації та звуження простору для психології споживацтва. Порушення цього процесу через втручання у нього злочинної складової фальсифікує його значення, створює сприятливе підґрунтя для поширення кримінальної активності.

Структурно-функціональний аналіз злочинності у сфері фізичної культури та спорту дозволив виділити в ній два блоки кримінологічних явищ: кримінальні феномени й епіфеномени.

Кримінальні феномени сфери фізичної культури та спорту відтворюються безпосередньо у діяльності суб'єктів (серед іншого й управлінських) цієї сфери та мають своїм наслідком обструкції й симуляцію її смислів, функцій і соціального значення. До них належать такі.

I. Економічна злочинність у сфері фізичної культури та спорту:

1) корупційна злочинність, що охоплює: а) управлінський сегмент кримінальних корупційних практик (кадрова політика, управління майном, спортивними майновими комплексами, бюджетними й позабюджетними коштами, цільовими асигнуваннями, управління спортивними заходами – ст.ст. 191, 364–369-2 КК України); б) спортивний-діяльнісний сегмент корупційних злочинів, виражений

головним чином у протиправному впливі на результати офіційних спортивних змагань (матч-фіксинг, кримінальний беттінг); доведено, що корупційна злочинність у сфері фізичної культури та спорту відтворюється й має відповідну специфіку на міжнародному, загальнодержавному, місцевому та галузевому рівнях;

2) легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом: а) відмивання через спортивні клуби й федерації доходів, отриманих від злочинів, учинених поза сферою фізичної культури та спорту; б) відмивання через спортивні клуби й федерації доходів, отриманих від злочинної діяльності у сфері фізичної культури та спорту.

II. Загальнокримінальні корисливі злочини сфери спорту:

1) агентське шахрайство;

2) шахрайство спортсменів: а) щодо спортивних агентів; б) «допінгове шахрайство» як фонове для злочинності явище.

III. Насильницькі злочини у сфері спорту: 1) не зумовлене обстановкою спортивної боротьби нанесення умисних тілесних ушкоджень спортсменам під час спортивних змагань; 2) насильницькі злочини, вчинені проти спортсменів поза обстановкою спортивного змагання, але у зв'язку зі спортивною діяльністю та/або іншою поведінкою на спортивних змаганнях; 3) кримінальне насильство в умовах квазіспортивних змагань (підпільні бої тощо).

Кримінальні епіфеномени сфери фізичної культури та спорту:

1) загальнокримінальні корисливі злочини, пов'язані з фізичною культурою та спортом: а) шахрайство зі ставками на спорт; б) шахрайство з квитками на спортивні заходи;

2) економічні злочини, що полягають у явищі гемблінгу – зайняття гральним бізнесом у частині організації та забезпечення функціонування букмекерських контор зі ставками на спорт (ст. 203-2 КК України);

3) загальнокримінальні насильницькі злочини, пов'язані зі спортом, – хуліганство, групове порушення громадського порядку й масові заворушення; особливу категорію цих злочинів складає кримінальна активність футбольних вболівальників – «ультрас»;

4) політичні злочини: а) насильницькі злочини терористичної спрямованості, об'єктами посягання яких стають (можуть ставати) спортсмени під час змагань, а також сторонні особи, які перебувають у місці проведення спортивних заходів; б) політичні ненасильницькі злочини, в механізмі вчинення яких використовується спортивна тематика.

У підрозділі 1.2 «Стан злочинності у сфері фізичної культури і спорту в Україні» встановлено основні кількісні та якісні показники досліджуваного виду злочинності й дано їм опис і пояснення. Виявлено, що протягом 2015–2018 рр. та 6 місяців 2019 р. було зареєстровано тільки 6 випадків вчинення кримінально протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань, із них 2 – у 2016 р., 3 – у 2018 р. та 1 – за січень-червень 2019 р. Жодного вироку по цим провадженням не винесено.

Доведено, що рівень латентності злочинів, передбачених ч. 1 ст. 369-3 КК України, перевищує 99 %. Реальний рівень таких злочинів лише у професійному сегменті великого футболу щорічно коливається біля позначок 150–200. Ще близько

100–150 випадків припадає на інші види спорту, передусім футзал, баскетбол, волейбол, великий теніс і регбі. Також установлено, що матч-фіксинг використовується здебільшого не як самоціль, тобто в контексті досягнення бажаного турнірного результату та здобуття відповідних залікових пунктів, а як інструмент для кримінального беттінгу – подальшого збагачення через ставки на спорт.

Найбільш кримінально ураженим видом спорту в контексті рівня й інтенсивності поширення протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань є футбол (великий футбол), на який припадає приблизно 85 % цих злочинів; приблизно по 5 % – на баскетбол та міні-футбол (футзал), 2 % – волейбол, 1 % – регбі, 1 % – великий теніс, 1 % – інші види спорту сукупно.

Серед способів стимулювання спортсменів до неправомірних дій переважає підкуп (75 %). Підбурювання до таких дій становить 10 %, вступ у змову – 8 %, примушування – 7 %. Змістом примушування спортсменів до неправомірних дій як елемента складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369-3 КК України, є погрози: а) розірванням контракту в односторонньому порядку за дискредитаційними підставами (70 %); б) припиненням ігрової практики, переміщенням у резервні склади, у запас (20 %); в) розголошенням відомостей про попередню його протиправну діяльність у сфері спорту (10 %).

Адресатами неправомірного впливу є переважно спортсмени (78 %). 40 % складає підкуп кількох спортсменів (гравців) однієї команди, 38 % – окремого спортсмена. Частка підкупу тренерів становить 10 %, суддів і власників (менеджерів) клубів – по 5 %, допоміжного персоналу (медичних працівників, фізіотерапевтів і т. ін.) – 2 %.

Із 6 зареєстрованих за статтею 369-3 КК України злочинів протягом 2015 – 6 місяців 2019 рр., два передбачено ч. 3 ст. 369-3 КК України (кримінальний беттінг). Їх латентність також перевищує 99 %. Реальний рівень кримінального беттінгу коливається щорічно в межах 300–400 випадків учинення злочинів. У 95 % він проявляється в діяльності професійних футболістів (у 40 % – другої ліги, 30 % – першої ліги, 30 % – прем'єр-ліги), у 4 % – баскетболістів, 1 % – інших видів спорту в Україні. За суб'єктно-функціональним розподілом: у 90 % випадків – професійні спортсмени, у 10 % – тренери, менеджери, власники спортивних клубів.

Для сфери фізичної культури та спорту вельми поширеними є і злочини, передбачені статтею 191 КК України, які проявляються як епізодичні (корупційні вчинки, які становлять не більше 10 %) і системні (корупційна діяльність). Епізодичні корупційні злочини (їх щорічний зареєстрований рівень складає приблизно 35–40 злочинів) учиняються, як правило, директорами й іншими матеріально відповідальними особами спортивних та освітньо-виховних організацій. Приблизно у 40 % випадків такі дії робляться у зв'язку з оперативним управлінням майном. Більшість же (хоча й із незначним переважанням – 55 %) корупційних дій цього штибу вчиняється у зв'язку з участю в організації проведення спортивних заходів та в її ситуації. Із них у 76 % випадків ідеться про привласнення коштів, виділених на харчування спортсменів, що проходять спортивні збори, ще 24 % – привласнення або розтрата майна, виділеного для майнового облаштування спортивних локацій, придбання обладнання, інвентарю, спортивної форми та розміщення спортсменів для тимчасового проживання у готелях.

Близько 4–5 % випадків учинення привласнення майна припадає на безпідставне нарахування грошових премій керівниками органів та установ управління фізичною культурою і спортом. У поодиноких випадках (не більш як у 1 % опрацьованої вибірки вироків суду) зустрічаються разові схеми зі створення фіктивних груп у закладах спортивної освіти (таких як дитячо-юнацькі спортивні школи, інтернати тощо) з подальшим безпідставним нарахуванням заробітної плати тренерам, обслуговуючому персоналу тощо.

Установлено також і значне поширення так званої «допінгової» корупції: не менше 5–8 % допінгових проб фальсифікуються на підставі корупційної угоди.

Відносно самостійним сегментом злочинності у сфері спорту (її кримінальним епіфеноменом) є гемблінг – організація та здійснення букмекерської діяльності, що є різновидом грального бізнесу. Протягом 2011–2018 рр. зареєстровано 6334 злочинів, передбачених статтею 203-2 КК України. Організація та забезпечення функціонування «спортивного» беттінгу у структурі гемблінгу і за прибутковістю, і за масштабами охоплення «клієнтів» посідає провідні позиції. Його приблизна питома вага – 55–60 % у структурі всього нелегального ігрового бізнесу в Україні. Його територіальне поширення в цілому відповідає географії злочинів, передбачених статтею 203-2 КК України. Лідуючі позиції за цим показником як протягом 2011–2013, так і протягом 2014–2018 рр. традиційно посідає Центрально-Східний регіон. Найвищі показники судимості за узагальненими даними Державної судової адміністрації за період 2011–2018 рр. фіксуються у Дніпропетровській (139 осіб), Харківській (95 осіб), Луганській (88 осіб), Київській (87 осіб) та Донецькій (74 особи) областях. Найменш кримінально ураженим також традиційно виявляється Західний регіон: Львівська (11 осіб), Волинська (9 осіб), Івано-Франківська (9 осіб) і Чернівецька (3 особи) області.

Протягом 2001–2018 рр. зареєстровано 5 злочинів, передбачених статтею 323 КК України. За їх вчинення засуджено 2 особи, з яких лише 1 має стосунок до спорту (на момент скоєння злочину була тренером). Доведено абсолютну латентність цих злочинів, що не в останню чергу зумовлюється недоліками конструкції юридичного складу спонукання неповнолітніх до застосування допінгу. Установлено, що до застосування допінгу у той чи інший період свого професійного становлення вдаються до 70 % всіх спортсменів, які претендують на найвищі досягнення. У переважній більшості випадків йдеться про перший досвід застосування допінгу ще у неповнолітньому віці з ініціативи та за наполяганням тренера. У структурі застосування допінгу переважають анаболічні стероїди (65 %) та пептидні гормони (12 %); 10 % складають еритропоетини, 7 % – діуретики та маскуючі агенти, 3 % – анальгетики, ще 3 % – інші.

Наголошено на поширеності й абсолютній латентності шахрайства з квитками на спортивні заходи та «букмекерського» шахрайства, а також на проблемі діяльності підпільних бійцівських клубів. Станом на початок 2019 р. в Україні діє не менше 20 таких клубів, що не належать до жодної легально функціонуючої спортивної організації.

У підрозділі 1.3 «Характеристика осіб, які вчиняють злочини у сфері фізичної культури і спорту» висвітлено кримінологічно значущі ознаки осіб злочинців, які посягають на відносини у сфері фізичної культури та спорту. Розроблено типологію

таких осіб, в основу якої покладено три критерії: провідний мотив, характер злочинної діяльності, глибина та стійкість антисуспільної спрямованості особистості. Виділено й охарактеризовано 11 типів і 18 підтипів, що їм відповідають.

Залежно від провідного мотиву злочинної діяльності виокремлено корисливий (85 %), квазіальтруїстичний (10 %), нарцистичний (4 %) та політичний (до 1 %) типи злочинців. Доведено, що корупційний їх тип не є однорідним та охоплює такі:

1) корупційний підтип: а) корупціонер-управлінець: корумповані топ-менеджери, адміністратори-корупціонери середньої ланки, місцеві та локальні адміністратори-корупціонери; б) корупціонер-суддя; в) корупціонер-спортсмен;

2) експлуаторський підтип: а) тренер-експлуатор; б) організатор-експлуатор (власник клубу, організатор підпільних боїв);

3) загальнокримінальний корисливий підтип: а) «контрактний» шахрай: шахрай – спортивний агент та шахрай-спортсмен; б) «квитковий» шахрай; в) беттінговий шахрай.

Для квазіальтруїстичного типу характерним є домінування потреби в приналежності; на рівні мотивування свої поведінки він діє в інтересах клубу чи спортивних вихованців. Цей тип охоплює такі підтипи: 1) за спрямованістю дій: агресивно-конформний, корупційно-конформний; 2) за характером групової афіліації: клубно-афілійований і квазіпатріотичний.

У злочинній діяльності нарцистичного типу домінує мотив особистості самоактуалізації, самоствердження. Йому властиві перманентна тривожність, стан депривації, що загострюється на тлі спортивних успіхів конкурентів (в т.ч. й одноклубників).

Політичний тип злочинців містить у собі два підтипи: злочинець-іміджмейкер і терорист. За характером злочинної діяльності виділено й охарактеризовано типи агресора, експансionіста, шахрая та соціально-деструктивного гібриду.

За глибиною та стійкістю антисуспільної спрямованості виділено ситуативний, злісний та особливо злісний типи.

Розділ 2 «Детермінація злочинності у сфері фізичної культури і спорту» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Соціально-економічні та культурно-психологічні фактори злочинності у сфері фізичної культури і спорту»* зроблено висновок про те, що інституційна дисфункція та криміналізація сфери фізичної культури та спорту значною мірою детермінуються соціально-економічними чинниками, серед яких виділено та дано опис таким як: 1) надмірна повільність і непослідовність економічних реформ, генеральна тенденція до тінізації економіки; 2) переважання психології виживання над психологією розвитку; 3) низьке, несправне фінансування діяльності професійних спортсменів; 4) недостатнє фінансування низки інструментів ранньої та безпосередньої превенції «допінгового» шахрайства та кримінального беттінгу.

Наведено додаткові аргументи на користь позиції, згідно з якою соціально-економічні фактори впливають на злочинність не прямо, а опосередковуючись культурно-психологічними. Серед останніх виокремлено й охарактеризовано два функціональні сегменти чинників: управлінський і загальносоціальний. Перший проявляється у необізнаності управлінської ланки органів державної влади,

муніципалітету й того кола осіб, на яких замикається ухвалення рішень про виділення фінансових ресурсів на фізичну культуру і спорт, щодо власне культури спорту, його філософії та соціального призначення. Тут проявляються *низький рівень загальної культури* тих осіб, яких спеціально визначено (обрано, призначено) для фахового адміністрування фізичною культурою і спортом, і їхній *морально-правовий нігілізм*.

Серед загальносоціальних культурно-психологічних факторів злочинності фізичної культури та спорту наголошено на детермінаційному значенні конс'юмеризму, дегуманізації спорту, аномії та стані неадекватності. Доведено, що категорії фізичної культури та спорту міцно увійшли до розряду мінових вартостей, що є детермінантами відповідних кримінальних практик. Безмістовність, смислова вихолощеність і симулятивність спорту є вмонтованими в процес детермінації соціальної напруженості через стимулювання ефектів аномії.

У підрозділі 2.2 «Правові та організаційно-управлінські фактори злочинності у сфері фізичної культури і спорту» дано характеристику криміногенним вадам правового регулювання у сфері фізичної культури та спорту. Нормативно-правові фактори досліджуваної злочинності згруповано у два блоки: 1) криміногенні положення спеціально-галузевих регулятивних нормативно-правових актів у сфері фізичної культури та спорту; 2) криміногенні положення закону про кримінальну відповідальність за злочини у сфері фізичної культури та спорту. Обстоюється думка про значну неузгодженість, безсистемність спеціально-галузевої нормативно-правової бази, дублювання повноважень окремих суб'єктів за наявності не забезпечених позадискреційним управлінським впливом складових інститутів фізичної культури та спортом. Акцентовано увагу на криміногенному значенні прогалини у праві, що проявляється у відсутності чинної національної доктрини розвитку фізичної культури та спорту. Такий стан ускладнює можливість стратегування, в тому числі й на рівні загальносоціальної превенції, загострює криміногенні ефекти стану неадекватності у спорті.

Установлено, що жоден нормативний документ у сфері фізичної культури та спорту в Україні не містить кримінологічних специфікацій, тобто не враховує потребу у зниженні ступеню криміногенності цієї сфери суспільних відносин як необхідного елементу забезпечення її нормального розвитку. Зроблено висновок про переважання етатистського підходу у правовому регулюванні розвитку олімпійських видів спорту та надмірну державну зарегульованість цієї діяльності.

Наголошено на кримінологічній неефективності: 1) чинної редакції ч. 1 ст. 369-3 КК, за якою відповідальність настає тільки за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань, тож, поза кримінально-правовою охороною лишаються суспільні відносини у сфері спорту, які виникають у зв'язку із проведенням змагань, не включених до Єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів України; крім того, подане у примітці до ст. 364-1 КК України визначення неправомірної вигоди не поширюється на склад злочину, передбачений ст. 369-3 КК України; 2) конструювання бланкетності диспозиції кримінально-правової норми, передбаченої ст. 323 КК України, зумовлене посиленням у примітці на нечинний документ – Антидопінговий кодекс Олімпійського руху; 3) квазіконкуренції складів правопорушень, передбачених ст. 172-9-1 КУпАП та ч. 3 ст. 369-2 КК України; 4) надмірної кримінальної репресії в

частині заборони діяльності букмекерських контор, що здійснюють приймання та відповідні виплати за ставками на спорт, прирівнювання їх діяльності до нелегального ігрового бізнесу.

Розділ 3 «Протидія злочинності у сфері фізичної культури і спорту» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Загальносоціальні заходи протидії злочинності у сфері фізичної культури і спорту»* обґрунтовано, що основна концептуальна мета для сучасного етапу існування суспільств постмодерну взагалі й українського суспільства зокрема – зниження ступеню соціального неадеквату як критичної розбіжності між мисленням, комунікацією, діяльністю та дійсністю. Обґрунтовано, що загальносоціальні заходи протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту мають бути підпорядковані таким базовим установкам: на мислення, на гуманізм і самообмеження, на інновації та розвиток. Їх реалізація послуговується такими орієнтаціями: 1) примат свободи особистості й парадигми лібералізму; 2) гарантування свободи через ефективність юридичної відповідальності та розвиненої системи національної безпеки; 3) визнання глибокої аномії українського суспільства, співіснування різних, часто взаємовиключних соціальних сценаріїв і наративів, що не піддаються спрощенню, імперативному коригуванню; 4) інституційне підкорення соціальної комунікації та діяльності (в тому числі і правоохоронної) інтелектуальному (науковому та філософському) мисленню.

Запропоновано розгортання комплексу концептуальних заходів загальносоціальної протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту, що охоплює: 1) інституційне завершення ліберально-демократичного, посткомуністичного транзиту; 2) стимуляцію національної пам'яті: встановлення та поширення історичної правди, розвінчування соціальних міфів тощо; 3) розширення автономії недержавних суб'єктів управління фізичною культурою та спортом; 4) розбудову системи державного, муніципального, громадського та змішаного фінансування діяльності спортивних клубів і фізкультурно-оздоровчих товариств.

Підрозділ 3.2. *«Спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи протидії злочинності у сфері фізичної культури і спорту»* репрезентує систему заходів, спрямованих на деструкцію видових, ситуативних та особистісних факторів кримінальної активності у сфері фізичної культури та спорту. Виділено й охарактеризовано групи заходів протидії корупції серед управлінського персоналу державних і муніципальних органів та установ і громадських організацій у сфері фізичної культури та спорту, що охоплюють: 1) посилення громадського контролю; 2) проведення антикорупційної експертизи; 3) спеціалізація діяльності підрозділів Національного агентства з питань запобігання корупції; 4) спеціалізація діяльності підрозділів Департаменту захисту економіки Національної поліції; 5) удосконалення міжнародної співпраці.

Розроблено перспективні заходи протидії корупції серед безпосередніх учасників спортивного процесу (спортсменів, тренерів, спортивних суддів, власників і менеджерів спортивних клубів), а саме: 1) законодавче визнання злочину, передбаченого статтею 369-3 КК України, корупційним; 2) розширення сфери кримінально-правової охорони через усунення з назви й тексту диспозиції ч. 1 ст. 369-3 КК України вказівки на офіційність спортивних змагань; 3) поширення

визначення неправомірної вигоди, подане у примітці до ст. 364-1 КК України, на склад злочину, передбачений ст. 369-3 КК України; 4) запровадження фінансового моніторингу руху активів професійних спортсменів; 5) легалізація ігрового бізнесу в частині букмекерської діяльності щодо прийняття ставок на спорт тощо.

Сформовано пропозиції щодо вдосконалення індивідуальних заходів протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту. Запропоновано вжиття таких особистісно орієнтованих заходів: 1) заходи ранньої профілактики: інтенсифікація правоосвітньої роботи зі спортсменами; рання діагностика з боку тренерів розвитку негативних особистих якостей, що виражаються у гіперболічному користолюбстві, схильності до епатажу; рання поліцейська діагностика й індивідуальне кримінологічне прогнозування; примушування до відмови від акцентуваної поведінки; 2) заходи безпосередньої профілактики за моделлю роботи у зв'язці поліцейського та тренерського штабу; 3) посткримінальна профілактика.

Розроблено індивідуальні заходи, спрямовані на нейтралізацію криміногенних факторів мікросоціального середовища та криміногенних ситуацій, а саме: 1) дезінтеграція угруповань спортсменів (одноклубників), що мають антисоціальну спрямованість діяльності; 2) виявлення та нейтралізація протиправного впливу з боку тренера на спортсменів; 3) ускладнення можливості вільного придбання засобів і речовин, які належать до допінгу.

ВИСНОВКИ

Дослідження містить теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що проявляється у наданні комплексної кримінологічної характеристики злочинності у сфері фізичної культури та спорту й формуванні науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо протидії їй. Основні висновки полягають у такому.

1. Злочинність у сфері фізичної культури та спорту охарактеризовано як об'єкт кримінологічного аналізу. Запропоновано вузьке та широке її визначення. У вузькому розумінні вона є масовим, відносно стійким, історично мінливим соціально-правовим феноменом, що полягає у неправомірному використанні цільового ресурсу для розвитку фізкультури та спорту і впливі на результати спортивних змагань, а також використанні соціальних інститутів фізичної культури та спорту, їх суб'єктів, інфраструктури та наративів для вчинення інших злочинів. У широкому – це специфічна, інституціоналізована, криміногенно самодетермінаційна форма антигуманної, деструктивної соціальної енергетики, прояв якої фальсифікує фізичну культуру та спорт, елімінує їх значення для прогресивного розвитку суспільства й окремих осіб, переводить до розряду симулятивних практик у руслі психології споживацтва й корисливості.

2. Установлено й описано кількісні та якісні показники злочинності у сфері фізичної культури та спорту. Виявлено, що протягом 2015–2018 рр. та 6 місяців 2019 р. було зареєстровано тільки 6 випадків учинення кримінально протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань, із них 2 – у 2016 р., 3 – у 2018 р. й 1 – за січень-червень 2019 р. Рівень латентності злочинів, передбачених ч. 1 ст. 369-3 КК

України, перевищує 99 %. Із 6 зареєстрованих за згаданою статтею злочинів протягом 2015 – 6 місяців 2019 рр. два кваліфіковано за ч. 3 ст. 369-3 КК України (кримінальний беттінг). Реальний рівень кримінального беттінгу коливається щорічно в межах 300–400 випадків скоєння злочинів. У 95 % він проявляється в діяльності професійних футболістів (у 40 % другої ліги, 30 % – першої ліги, 30 % – прем'єр-ліги), у 4 % – баскетболістів та 1 % – інших видів спорту в Україні.

Для сфери фізичної культури та спорту вельми поширеними є і злочини, передбачені статтею 191 КК України, які проявляються як епізодичні (корупційні вчинки, які становлять не більше 10 %) і системні (корупційна діяльність). Відносно самостійним сегментом злочинності у сфері спорту (її кримінальним епіфеноменом) є гемблінг. Протягом 2011–2018 рр. зареєстровано 6334 злочинів, передбачених ст. 203-2 КК України. Організація та забезпечення функціонування «спортивного» беттінгу у структурі гемблінгу і за прибутковістю, і за масштабами охоплення «клієнтів» посідає провідні позиції.

Протягом 2001–2018 рр. зареєстровано 5 злочинів, передбачених ст. 323 КК України. Доведено абсолютну латентність цих злочинів, що не в останню чергу зумовлюється недоліками конструкції їх юридичного складу. Наголошено на поширеності й абсолютній латентності шахрайства з квитками на спортивні заходи та «букмекерського» шахрайства, а також на проблемі діяльності підпільних бійцівських клубів.

3. Дано характеристику особам, які вчиняють злочини у сфері фізичної культури та спорту. Розроблено типологію таких осіб, в основу якої покладено три критерії: провідний мотив, характер злочинної діяльності, глибина та стійкість антисуспільної спрямованості особистості. Виділено й охарактеризовано 11 типів і 18 підтипів, що їм відповідають.

4. Виявлено основні соціально-економічні фактори злочинності у сфері фізичної культури та спорту, описано їх і дано їм пояснення. Акцентовано увагу на таких із них: 1) надмірна повільність і непослідовність економічних реформ, генеральна тенденція до тінізації економіки; 2) переважання психології виживання над психологією розвитку; 3) низьке, несправне фінансування діяльності професійних спортсменів; 4) недостатнє фінансування низки інструментів ранньої та безпосередньої превенції «допінгового» шахрайства та кримінального беттінгу.

5. Досліджено культурно-психологічні фактори злочинності у сфері фізичної культури та спорту. Серед останніх виокремлено й охарактеризовано два функціональні сегменти: управлінський і загальносоціальний. Перший проявляється у низькому рівні загальної культури тих осіб, яких спеціально визначено (обрано, призначено) для фахового адміністрування фізичною культурою та спортом, і їхньому морально-правовому нігілізмі. Серед загальносоціальних культурно-психологічних факторів злочинності фізичної культури та спорту наголошено на детермінаційному значенні конс'юмеризму, дегуманізації спорту, аномії та стану неадекватності.

6. Охарактеризовано правові фактори злочинності у сфері фізичної культури та спорту. Увесь їх масив згруповано у два блоки: 1) криміногенні положення спеціально-галузевих регулятивних нормативно-правових актів у сфері фізичної культури та спорту; 2) криміногенні положення закону про кримінальну

відповідальність за злочини у сфері фізичної культури та спорту. Обстоюється думка про значну неузгодженість, безсистемність спеціально-галузевої нормативно-правової бази, дублювання повноважень окремих суб'єктів за наявності не забезпечених позадискреційним управлінським впливом складових інститутів фізичної культури та спортом.

7. Установлено, описано та пояснено організаційно-управлінські фактори злочинності у сфері фізичної культури та спорту. Основним їх змістом є профанація й імітація на всіх рівнях державного та муніципального управління діяльності, спрямованої як на задоволення потреб населення у розширенні можливостей зайняття фізичною культурою та спортом і потреб професійних спортивних структур, так і на стимулювання цих потреб. Існують необґрунтована дискреція у сфері управління культурою та спортом, дублювання повноважень низки суб'єктів, слабкий контроль за їх діяльністю тощо.

8. Визначено перспективні загальносоціальні заходи протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту. Їх основна концептуальна мета – зниження ступеню соціального неадеквату як критичної розбіжності між мисленням, комунікацією, діяльністю та дійсністю. Запропоновано розгортання комплексу концептуальних заходів загальносоціальної протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту, що охоплює: 1) інституційне завершення ліберально-демократичного, посткомуністичного транзиту; 2) стимуляцію національної пам'яті; 3) розширення автономії недержавних суб'єктів управління фізичною культурою та спортом; 4) реформу системи фінансування діяльності спортивних клубів, фізкультурно-оздоровчих товариств.

9. Розроблено рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту. Виділено й охарактеризовано групи заходів протидії корупції серед управлінського персоналу державних і муніципальних органів та установ і громадських організацій у сфері фізичної культури та спорту, а також серед безпосередніх учасників спортивного процесу. Окремо запропоновано комплекс заходів щодо вдосконалення протидії спонуканню неповнолітніх до застосування допінгу на основі оптимізації спеціальної нормативно-правової бази, усунення недоліків кримінально-правового регулювання та специфікації діяльності правоохоронних органів. Індивідуальні заходи протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту структуровано за двома блоками: особистісно орієнтовані та спрямовані проти факторів мікросоціального середовища чи ситуації. Наголошено на важливості інтенсифікації правоосвітньої роботи зі спортсменами, ранньої діагностики розвитку негативних особистісних якостей, взаємодії поліцейського та тренерського штабу, а також вчасної дезінтеграції угруповань спортсменів, що мають антисоціальну спрямованість, нейтралізації протиправного впливу з боку тренера на спортсменів, ускладнення можливості вільного придбання допінгу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сокурєнко В. В. Основні культурно-психологічні фактори злочинності у сфері фізичної культури і спорту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 3. С. 156–161.
2. Сокурєнко В. В. Спеціально-кримінологічні заходи протидії злочинності у сфері фізичної культури і спорту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 50. Т. 3. С. 184–189.
3. Сокурєнко В. В. Феномен злочинності у сфері фізичної культури і спорту. *Верховенство права*. 2019. № 2. С. 133–139.
4. Сокурєнко В. В. Злочинність у сфері фізичної культури і спорту як об'єкт кримінологічного аналізу. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2 (21). С. 195–203.
5. Сокурєнко В. В. Кримінологічний аналіз стану протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань в Україні. *Європейські перспективи*. 2019. № 3. С. 114–120.
6. Сокурєнко В. В. Індивідуальні заходи запобігання злочинам у сфері спорту // Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Запоріжжя, 22–23 червня 2018 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2018. С. 91–93.
7. Сокурєнко В. В. Злочинність у спорті як кримінологічна проблема // Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 червня 2019 р.) / Наук.-дослід. ін-т публ. політики та соц. наук. Харків: НДІ ППІСН, 2019. С. 138–140.

АНОТАЦІЇ

Сокурєнко В. В. Кримінологічна характеристика та протидія злочинності у сфері фізичної культури і спорту. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2019; Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2019.

Дисертацію присвячено комплексній кримінологічній характеристиці злочинності у сфері фізичної культури й спорту та протидії їй в Україні.

У роботі визначено соціально-правову природу злочинності у сфері фізичної культури та спорту. Сформовано кримінологічну модель злочинності у сфері фізичної культури й спорту, яка охоплює систему відомостей про стан кримінальних феноменів та епіфеноменів цієї сфери, відображає збереження їх високого рівня, а також латентності, яка перевищує 99 %, несприятливої динаміки та складної

структури, що вирізняється домінуванням корупції, беттінгу та грального бізнесу. Здійснено кримінологічну типологію осіб, які вчиняють злочини у вказаній сфері.

У дисертації розвинено наукове знання про особливості детермінації злочинності у сфері фізичної культури та спорту; досліджено її соціально-економічні, культурно-психологічні, правові й організаційно-управлінські фактори. На підставі цього розроблено пропозиції щодо вдосконалення загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів протидії злочинності у сфері фізичної культури та спорту.

Ключові слова: фізична культура, спорт, злочинність, корупція, допінг, стан, детермінація, протидія.

Сокуренок В. В. Криминологическая характеристика и противодействие преступности в сфере физической культуры и спорта. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» (081 – Право). – Научно-исследовательский институт публичного права, Киев, 2019; Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2019.

Диссертация посвящена комплексной криминологической характеристике преступности в сфере физической культуры и спорта, а также противодействию её распространению в Украине.

В работе определена социально-правовая природа преступности в сфере физической культуры и спорта. Доказано, что эта преступность, кроме актуальной, проявленной непосредственно в соответствующих криминальных практиках, общественной опасности, характеризуется перспективной опасностью, так как вмонтирована в механизм криминогенной самодетерминации.

Сформирована криминологическая модель преступности в сфере физической культуры и спорта, которая охватывает систему сведений о состоянии криминальных феноменов и эпифеноменов этой сферы, отражает сохранение их высокого уровня, а также латентности, превышающей 99 %, неблагоприятной динамики и сложной структуры, отличающейся доминированием коррупции, беттинга и игорного бизнеса. Дана криминологическая типология лиц, совершающих преступления в указанной сфере.

В диссертации развито научное знание об особенностях детерминации преступности в сфере физической культуры и спорта. Исследованы её социально-экономические, культурно-психологические, правовые и организационно-управленческие факторы. На этом основании разработаны предложения по усовершенствованию общесоциальных, специально-криминологических и индивидуальных мер противодействия преступности в сфере физической культуры и спорта. В структуре специально-криминологических мер выделены меры по: а) противодействию коррупции среди управленческого персонала государственных и муниципальных органов и учреждений, а также общественных организаций; б) противодействию коррупции среди непосредственных участников спортивного процесса (спортсменов, тренеров, спортивных судей, владельцев и менеджеров

спортивных клубов); в) противодействию побуждению несовершеннолетних к применению допинга. Индивидуальные меры противодействия исследуемому виду преступности предложено реализовывать по двум направлениям: воздействие на личность (ранняя, непосредственная и посткриминальная профилактика), факторы микросоциальной среды и криминогенные ситуации.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, преступность, коррупция, допинг, состояние, детерминация, противодействие.

Sokurenko V. V. Criminological Characteristic and Counteracting Crime in the Sphere of Physical Culture and Sport – *The qualification scientific work published as manuscript.*

Thesis for a Candidate Degree in Law (Doctor of Philosophy), Speciality 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law» (081 – Law). – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2019; Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2019.

Dissertation is devoted to a complex criminological characteristic of crime in the sphere of physical culture and sport and its counteraction in Ukraine.

For the first time criminological model of crime in the sphere of physical culture and sport and its counteraction was elaborated. It encompasses systemized data on the state of criminological phenomena and epiphenomena of this sphere, reflects perseverance of their high rates, as well as latency equating more than 99 %, adverse dynamics, complex structure, which can be characterized by the prevalence of corruption trends, betting and gambling.

The dissertation elaborates typology of persons committing crime in the sphere of physical culture and sport based on three criteria: main motive, character of criminal activity, strength and steadiness of antisocial attitudes of criminal personality.

The dissertation ascertains, depicts and explains social-economic, cultural-psychological, legal and organizational-administrative factors of crime in the sphere of physical culture and sport. Also the dissertation elaborates generally social, special criminological and individual measures of crime counteraction the sphere of physical culture and sport.

Key words: physical culture, sport, crime, corruption, doping, state, determination, counteraction.

Підписано до друку 12.09.2019 р. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60х84/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

Друкарня Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, м. Харків, пр. Льва Ландау, 27.